संस्कृत विशिष्टम्
कक्षा – दशमी
पाठ्यवस्तु

अंक विभाजन = 100

गद्य	–	10	शब्दरूप	–	3
पद्य	–	10	धातुरूप	–	3
प्रश्नोत्तर	–	5	सन्धि	–	3
लघुत्तरीय	–	5	समास	–	4
एकपदेन	–	5	अव्यय	–	4
रिक्त स्थान	–	5	शुद्धाशुद्ध	–	3
जोड़िया	–	5	प्रत्यय	–	6
अपठित	–	10	पत्र	–	4
सुभाषित	–	5	निबन्ध	–	10
योग	–	60	योग	–	40

नोट :– उपरोक्त पाठ्य वस्तु के लिए कालखण्ड – 180

संस्कृत – विशिष्टम्
कक्षा – दसवीं

1. सन्धि कार्यम् –
   - (क) स्वर संधिः – दीर्घः, गुणः, वृद्धिः, यणः, अयादिः, पूर्वरूपश्च, ससूत्र–सोदाहरण–परिचयः।
   - (ख) व्यंजन संधिः – परसवर्णः, छत्वं, वर्गीय प्रथमाक्षराणां तृतीयवर्णे, परिवर्तनम्, पंचमवर्णे, वा।
   - (ग) विसर्ग संधिः – विसर्गस्य उत्वं, रत्वं, सुलोपः, विसर्गस्थाने, स, श, ष।

2. समास– (वाक्येषु समस्त पदानां विग्रहः विग्रहपदानां च समासः)
   - – तत्पुरूषः (विभक्तिः नञ्, उपपदः)
   - – कर्मधारयः (विशेषण–विशेष्यम्, उपमान–उपमेयम्)
   - – द्विगुः
   - – द्वन्द्वः (इतरेतर समाहारः एकशेषः)
   - – वहुब्रीहिः (समानाधिकरणम्)
   - – अव्ययीभावः (अनु, उप, आ, निर, प्रति, यथा)

3. उपपद विभक्तिनां प्रयोगः
   - पञ्चमी – वहिः, विना, भी, अरभ, प्रमद, परं, पूर्वम्, अनन्तरम्, अधः।
   - षष्ठी – निर्धारण, पुरतः, पृष्ठतः, वामतः, दक्षिणतः, अनादरे, तरप–तमप्।
   - सप्तमी – कुशलः, निपुणः, प्रवीणः, स्निहः, विश्वस, अनु–रज, भावे (तरप्–तमप्)

4. प्रत्ययाः – अधोलिखित् प्रत्यययोगेः वाक्य संयोजनम्
   - कृदन्ताः – क्त, क्तवतु, तव्यत्, अनीयर्।
   - तद्धिताः – मतुप, इनि, ठन्, त्व, तसिल्, त्रल्।
   - स्त्री प्रत्ययाः – डीप्, टाप्, ङीन्।

5. (अ) शब्दरूपाणि–

अजन्ताः – सखि, दधि, कर्तृ, मातृ, नदी, वधू, मधु।

हलन्ताः – विद्वस, भगवत्, करिन, सरित्, दिश्, वाच्।

सर्वनाम शब्दाः – इदम्, यत्, अदस्, सर्व, लिङ्गत्रये।

(ब) धातुरूपाणि –

तुदादिगणीय धातवः –

परस्मैपदी – इष्, प्रच्छ्, लिख् स्पर्श।

आत्मनेपदी – मृ

उभयपदी – सिञ्च्, मिल्, मुंञ्च्, दिश्।

दिवादिगणीय धातवः –

परस्मैपदी – दिव्, नृत, नश, श्रम, भ्रम।

आत्मनेपदी – मन्, जन, युध्, बुध।

6. अव्ययानां प्रयोगाः –

कदापि, तथापि, सहसा, खलु, ननु, शनैः, उच्चैः, पुरा, मा, इव, कुतः वृथा, परा, अव, अनु, निस्, दुर, वि, आङ्,

अधि, प्रति, पुरा, इति, किमर्थम्, अपि।

7. सामान्य वाच्य परिवर्तनम् – (विशेषतः कर्तृवाच्यतः कर्मवाच्यम्)

8. लिङ्ग – वचन –पुरूषांलकारदृष्टया वाक्य–परिवर्तनम् अशुद्धि संशोधनम् च।

9. (अ) संस्कृत–निबन्ध–लेखनम्–शब्द–सीमा (75 शब्दाः)

(ब) संस्कृत–पत्र लेखनम्– प्रार्थनापत्रम्, आवेदनपत्रम्, निमन्त्रणपत्रम्, व्यावहारिकपत्रम् (लेखनपद्धत्याधारितम्)

(स) अपठित– गद्यांश – सार लेखनम्, संस्कृत– प्रश्नोत्तराणि च।

10. संस्कृत–साहित्यस्य इतिहास परिचयः।

(अ) लौकिक– संस्कृत साहित्यस्य सामान्य–परिचयः (रामायणं, महाभारतं, पुराणानि च)

(ब) संस्कृत–साहित्यस्य कवीनां नाटककाराणां च कृत्तित्व–परिचयः (प्रमखकवयः – अश्वघोषः, कपलिदासः, माघः, श्रीहर्षः, भारविः, दण्डी, सुबन्धुः, भर्तृहरि, भास, उमास्वामी, शूद्रक, भवभूतिः, समन्तभद्र, बाणभट्टः, विशाखादत्तः, पण्डितराज जगन्नाथः, जयदेवः, नारायणपण्डितः)

11. रस–छन्द–अलङ्काराणां सामान्य–परिचयः

12. पाठ्यपुस्तकम् – जान्हवी

मध्यप्रदेश राज्य शिक्षा केन्द्र द्वारा संकलित एवं निर्मित तथा मध्यप्रदेश पाठ्यपुस्तक निगम द्वारा प्रकाशित। गद्य–पद्य–नाट्यांशानां व्याख्याः – (अन्वय सहिता)

संस्कृत – प्रश्नोत्तराणि।

सूक्ति – आशय–स्पष्टीकरणम्।

भावावबोधनम् (अंशद्वयम्) रिक्त स्थान पूर्ति द्वारा, विकल्प चयनेन, शुद्धाशुद्धमाध्यमेन सूक्ति माध्यमेन वा)

वाक्ये क्रियापदचयनम्।

प्रश्न निर्माणम्।

सन्दर्भगत–शब्दानां प्रयोगः शब्दार्थ–मेलनम् वा।

– विशेषण–विशेष्य अन्वितिः

– पर्याय, विलोम, चयनम्।

टिप्पणी– भारतस्य स्वातन्त्र्य युद्धेन सामाजिक क्षेत्रे च कृत कार्य महापुरूषाणां जीवन–परिचयः अपि दातव्यः।